

март 1996.

ГРЧКО-СТАРОСЛОВЕНСКА ЈЕВАНЂЕЉСКА КОНКОРДАНЦА
Ирина Лусен, **Грческо-старославјански конкорданс к древнейшим спискам славјанског перевода евангелиј** (codices Marianus, Zographensis, Assermanianus, Ostromiri), Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Slavica Upsaliensia 36, Upsala 1995, стр. 300.

Старословенистика је добила још једно дело које јој је недостајало. То је конкордантни речник грчко-старословенски. Аутор је Ирина Љусен. Овај је речник настајао, како сама ауторка каже, за време њезиног боравка у Институту за словенске језике Университета у Упсали, а завршен је у Институту за источноевропска истраживања и оријенталистику Университета у Ослу.

Грчко-старословенска конкорданца представљена је овде на основу јеванђељског текста, и то две тетре и два апракоса, Маријинског и Зографског четворојеванђеља, с једне стране, и Асеманијевог и Остромировог јеванђеља-апракоса, с друге стране. Прва три су глагољски текстови, а четврти је ћирилски, најстарији јеванђељски текст руске редакције. Ауторки је као основа послужила конкорданца грчког Новог завета Курта Аланда (K. Aland, *Vollständige Konkordanz zum griechischen Neuen Testament unter Zugrundelegung aller moderner kritischen Textausgabe und des Textus Receptus*, Berlin 1983), која је сачињена на основу најпознатијих и најмодернијих критичких издања новозаветног текста, те А. Шмолера (A. Schmoller, *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*, Stuttgart, 1973), нарочито грчко-латински део.

У Уводу (Введение, стр. 7–13, енглески превод стр. 14–19) ауторка даје објашњења разраде речничког материјала, односно принципе обраде одреднице. Грчка реч (одредница) дата је у нормализованом облику, тј. као у сваком речнику, нпр. именице у ном. сг., придеви у ном. сг. м. р., глагол је у 1. лицу презента и сл. Иза грчке речи, без ознаке граматичке категорије, долази латински еквивалент, а затим старословенски нормализовани облик. Иза грчко-латинско-словенских лексема наводе се сва места у којима се дотична реч налази, нпр. θορυβέω tumultari, turbari **мљввити** Мт 9₂₃, Мк 5₃₉. Наводе се све латинске и старословенске речи које долазе уместо грчке речи. Ако старословенски еквивалент (превод) зависи од одређеног грчког облика, онда се поред нормализованог грчког облика у загради даје и изворни облик из текста, нпр. λούω (λελουμένος) lavare **измљвєнѣ** Јо 13₁₀. Ако у старосло-

венском преводу постоје варијанте, онда се оне означавају, почевши од друге са *b*, *c*, *d* итд., с тим што прва наведена варијанта представља варијанту *a*. Нормализација старословенских речи давана је према принципима прашког *Slovníka* (до слова *ou-*) односно према Лајсетовом речнику (Т. А. Lysaght, *Material towards the Compilation of a Consise Old Church Slavonic-English Dictionary*, Wellington 1978), те речницима-регистрима уз издања Маријинског и Остромировог јеванђеља. Из техничких разлога, каже ауторка, слово *z* замењено је словом *z*. Ако у словенском тексту недостаје превод, то се место ставља у квадратне заграде, нпр. *συνείδησις* *conscientia* [Jo 8°]. Иначе, ова се грчка реч налази у критичком апарату, тј. у неком грчком рукопису који словенском преводиоцу није био предложак.

Код старословенских разночтенија, варијанти, односно еквивалената ауторка се држи следећих принципа. Основни текст, односно прва наведена старословенска реч узета је из Маријинског јеванђеља (М), а остали текстови, односно варијанте следе за њим у нормализованом облику обележени са *b*, *c*, *d* итд. Поред навода одређених места из јеванђељског текста, тј. скраћенице за јеванђелисту, броја главе и стиха у загради се стављају скраћенице рукописа (ЗАО) и поред ознаке слова под којом је одређена варијанта, разночтеније, нпр. *μεῖνυμι/μεῖνυω* *miscere* **сѣмѣсити**, **ѳѣзмѣсити** Мт 27³⁴ (ЗА^b), што значи да први наведени облик имају М и О, а други З и А. У другим случајевима се старословенске варијанте наводе само експонираним словима поред места на које се односе, нпр. *καθαίρω* *deponere*, *destruere* **сѣнати**, **ѳнизѣложити**, **ѳразоѳити** Мк 15^{36,46} Л 15^{2b} 12^{18c} 23⁵³, што значи да у првом случају свуда имамо први облик, код Луке је у другом случају заступљен други, на трећем месту трећи, а на четвртном месту поново први, и то у свим рукописима. Сматрамо да је нађено практично решење за обележавање разночтенија. Код одреднице *ἰωτα* *iota* **иота**, **ѳписма** Мт 5¹⁸ (ЗАО^b) поткрала се грешка. Према наводу ауторке први би облик био из Маријинског јеванђеља. Међутим, тај део текста недостаје у М (у Јагићеву издању је употпуњен делом текста из Дечанског четворојеванђеља, тј. Мт I–V.24, а тамо је **игета**). Како ауторка није узимала у обзир допуне, то не може ни бити тамо **иота**. Реч **иота** налазимо на једном месту у О, а у поновљеном читању, на другом месту, као и у З и А је **писма**, па је то требало истаћи. Наиме, апракоси имају по два или три читања иста и могу имати разночтенија. Непостојање неке лексеме у неком од рукописа означава се уобичајеним знаком *ø*. Ако постоје лакуне у већем обиму, као нпр. у М, З или апракосима (у којима недостају многи делови интегралног текста који се нису читали на литургији), то се не наводи посебно. Зато је ауторка навела места која садрже апракоси А и О. Ако се у поновљеном апракосном читању налази разночтеније, онда се то посебно исказује, нпр. у Лк 18¹³ за грчко *τελώνης* у О се јавља на једном месту **мѣтѣрь**, а на другом **мѣздѣимѣць**, па је то исказано О^{a/b}.

Будући да је грчки лексички материјал узет из критичког издања који садржи критички апарат из више рукописа, то претпоставља варираност лексике и у самом грчком тексту. То се у овој конкорданци исказује на посебан

начин: знаком →*, →** итд. онолико пута колико варијанти има, па се код сваког наведеног читања, тј. главе и стиха ставља тај знак са звездицом идући редом према свакој варијанти. На пример, даје се једна општа грчка одредница, у овом случају ἀτέρχομαι, па се упућује да постоји на одређеним местима још и βάλλω, ἀποστέλλω, ἔρχομαι, ἐξέρχομαι, πορεύομαι. Тако код προσάγω affere, adducere **привзести**¹ Мт 18²⁴ има προσφέρω а у Лк 9⁴¹ је προσάγω и сл. Те варијанте се стављају на крају одреднице.

Ова конкорданца, како и сама ауторка каже, не обухвата све грчке речи, нема нпр. εἰμί, нема предлога, везника, речци, нема личних, повратних, присвојних заменица. У уводу је ауторка дала као илустрацију једне одреднице пример глагола κατηγόρεω. Иначе су овде наведени примери наши.

После ових и сл. напомена ауторка даје библиографију, која садржи употребљене изворе — издања старословенских јеванђеља, затим Вулгате и грчког Новог завета, након чега је дата литература о коришћеним приручницима. На крају је дала сигле апракосних читања из Асеманијевог и Остромировог јеванђеља.

Од стр. 21. до 244. је конкордантни речник, а од 245. до 300. регистар словенских речи са наведеним свим грчким варијантама. Регистар укупно има 3265 речи. Старословенске су речи нормализоване. Фреквенција није дата. Словенски преводи из две речи за једну грчку дати су под носећом речи, нпр. **већ** **стѡха** је дато под **стѡхъ** за грчко ἄφοβος, али није наведена и падешка синтагма. У случају када су у преводу — синтагми две самосталне речи, онда се обе наводе, а такође и грчка реч. Нпр. у Јо 21.3 имамо **ѡѡѡѡ** **ловити** за грчко ἄλλεύω, дате су и одредница **ѡѡѡѡ** и **ловити** и код сваке грчки глагол ἄλλεύω. Грчки облици су узети из конкордантног дела. Глагол **ѡѡѡѡ** има 17 грчких еквивалената, али εἰμί није узет у обзир.

Конкорданца грчко-старословенског јеванђељског текста веома је значајно дело и незаобилазни је приручник у проучавању јеванђељског превода. Нешто слично нисмо имали до сада и утолико је већа и њена вредност.